

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

**VAI TRÒ CỦA THẦY MO MƯỜNG
ĐỐI VỚI VỐN VĂN NGHỆ DÂN GIAN CỦA NGƯỜI MƯỜNG
Ở NGỌC LẶC, THANH HÓA**

**Thực hiện: Mai Thị Thương, VHDT 11A
Hướng dẫn khoa học: TS. Trần Bình**

HÀ NỘI 5 -2009

LỜI CẢM ƠN

Trong quá, trình hoàn thành khoá luận này, em đã nhận được rất nhiều sự giúp đỡ cán bộ nhân dân người Mường, các cơ quan lãnh đạo địa phương, Phòng Văn hóa – Thông tin huyện Ngọc Lặc, Thanh Hóa, các thầy cô giáo Khoa Văn hóa Dân tộc thiểu số và TS. Trần Bình. Nhân đây, em xin gửi lời cảm ơn chân thành tới tất cả.

Mặc dù đã rất cố gắng, nhưng do còn hạn chế nhiều mặt, chắc chắn khóa luận sẽ không tránh khỏi những khiếm khuyết, sai sót, em mong nhận được nhiều ý kiến đóng góp quý báu.

Em xin chân thành cảm ơn !

Hà Nội, tháng 6 năm 2009

Mai Thị Thương

Mục Lục

	Trang
Mở đầu:.....	6
Lí do chọn đề tài:.....	6
Lịch sử nghiên cứu:.....	7
Mục đích nghiên cứu:.....	8
Phương pháp nghiên cứu:.....	9
Đóng góp của đề tài:.....	9
Bố cục và nội dung khoá luận.....	10
<i>CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ VỐN VĂN NGHỆ DÂN GIAN MƯỜNG Ở HUYỆN NGỌC LẠC, TỈNH THANH HOÁ:</i>	12
1.1. Khái quát về tự nhiên, xã hội huyện Ngọc Lạc:	12
1.1.1. Đặc điểm tự nhiên:.....	12
1.1.2. Đặc điểm xã hội :.....	14
1.2. Khái quát về người Mường ở Ngọc Lạc:	19
1.2.1. Nguồn gốc, dân số, phân bố dân cư :.....	18
1.2.2. Tập quán mưu sinh	19
1.2.3. Đặc điểm về văn hoá vật chất :.....	22
1.2.4. Xã hội truyền thống:.....	24
1.2.5 Đặc điểm văn hoá tinh thần :.....	26
1.3. Văn nghệ dân gian Mường:	28
1.3.1. Nghệ thuật tạo hình, trang trí dân gian:.....	29
1.3.2. Âm nhạc dân gian :.....	30
1.3.3.Múa dân gian:.....	36
1.3.4. Văn học dân gian:.....	39
1.3.5. Sân khấu dân gian, diễn xướng dân gian:.....	46
<i>CHƯƠNG 2: VAI TRÒ CỦA THẦY MO TRONG VIỆC BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY VỐN VĂN NGHỆ DÂN GIAN MƯỜNG Ở NGỌC LẠC:</i>	50
2.1. Một số khái niệm chung:	50

2.1.1. Mo và thầy mo:.....	50
2.1.2. Thầy mo Mường:.....	51
2.1.3. Các khái niệm liên quan đến Văn nghệ dân gian:.....	59
2.2. Vai trò của thầy mo đối với vốn Văn nghệ dân gian Mường.....	60
2.2.1. Góp phần sáng tạo văn nghệ dân gian:.....	61
2.2.2. Bảo tồn kho tàng văn nghệ dân gian:.....	63
2.2.3. Thầy mo là những nghệ nhân dân gian	
2.2.4. Truyền dạy, phát huy văn nghệ dân gian trong đời sống cộng đồng:.....	87
2.2.4.1. Truyền dạy văn nghệ dân gian :.....	87
2.2.4.2. Phát huy vốn văn nghệ dân gian trong đời sống cộng đồng :.....	90
CHƯƠNG 3:GIỮ GÌN VÀ KHAI THÁC VỐN VĂN NGHỆ DÂN GIAN CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở NGỌC LẠC HIỆN NAY:.....	94
3.1.Sự mai một văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lạc hiện nay:.....	94
3.1.1. Tình hình văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lạc hiện nay:.....	94
3.1.2. Nguyên nhân dẫn đến mai một văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lạc:.....	96
3.2. Thay đổi về vai trò của các thầy mo trong đời sống Văn nghệ dân gian:.....	99
3.2.1. Với văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lạc:.....	99
3.2.2. Nguyên nhân dẫn đến sự thay đổi vai trò của các thầy mo Mường:.....	101
3.3. Một số khuyến nghị nhằm phát huy vai trò của các thầy mo trong đời sống văn nghệ dân gian ở Ngọc Lạc:.....	103
3.3.1. Quan điểm tiếp cận :.....	103
3.3.2. Một số khuyến nghị:.....	106
3.3.3. Một số giải pháp :.....	108
KẾT LUẬN:.....	113

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Theo số liệu Tổng điều tra dân số và nhà ở Việt Nam 1-4-1999, Việt Nam có 1.137.515 người Mường. Là một dân tộc có nguồn gốc bản địa ở Việt Nam, người Mường có một nền văn hóa đa dạng, phong phú và đặc sắc. Nghiên cứu, tìm hiểu văn hoá Mường đã được nhiều học giả trong cả nước quan tâm. Mặc dầu vậy, vùng Mường miền tây Thanh Hóa cho đến nay vẫn còn nhiều khoảng trống trong bức tranh hiểu biết chung về người Mường ở Việt Nam. Vì lẽ đó, nghiên cứu tìm hiểu về người Mường ở vùng này hiện nay đang đặt ra như một đòi hỏi của thực tiễn.

Người Mường ở Ngọc Lặc, Thanh Hóa có vốn văn nghệ dân gian tương đối phong phú và đặc sắc. Nó đóng góp nhiều nền văn nghệ dân gian Việt Nam đa sắc màu. Văn nghệ dân gian gắn bó với mỗi người Mường từ lúc sinh ra cho đến khi từ giã cuộc đời; là sức mạnh thiêng liêng nuôi dưỡng tâm hồn thuần hậu của những con người xứ Mường; là ngọn nguồn làm nên một xứ Mường với những câu chuyện huyền thoại, của điệu xường tha thiết, của sử thi *để đất để nước* vĩ đại; là bầu sữa ngọt ngào cho nghệ thuật hiện đại hình thành, phát triển và nở hoa kết quả.

Tuy nhiên, trong bối cảnh xã hội thay đổi hàng ngày, hàng giờ như hiện nay, bản sắc văn hóa của các dân tộc đang đứng trước thách thức lớn. Hòa nhập, hòa tan, mai một văn hóa truyền thống... đang là vấn đề cấp bách đối với các dân tộc thiểu số Việt Nam. Trong đó Văn nghệ dân gian người Mường cũng đang đứng trước các thách thức lớn của thời đại. Giao lưu văn hóa làm phong

phù thêm văn hóa Mường, nhưng mặt khác nó cũng làm cho văn hóa Mường truyền thống mai một dần. Chính vì thế, nghiên cứu, bảo tồn văn hóa truyền thống trong đó có văn nghệ dân gian Mường là nhu cầu cấp thiết hiện nay. Nghiên cứu tìm hiểu văn nghệ dân gian Mường ở miền tây Thanh Hóa nói chung, vai trò của các thầy mo Mường trong việc bảo tồn và phát huy văn nghệ dân gian nói riêng là một trong những việc làm cần thiết hiện nay.

Đối với các thầy mo người Mường, họ là bộ phận giữ vai trò quan trọng trong đời sống tâm linh truyền thống của người Mường. Ngày nay tuy đã thay đổi nhiều, song vai trò của họ cũng đang còn rất lớn đối với đời sống cộng đồng. Riêng đối với văn nghệ dân gian, thầy mo càng có vai trò quan trọng hơn. Họ là những người sáng tạo, lưu giữ, phổ biến những giá trị văn hóa trong lĩnh vực này. Đặc biệt là những loại hình văn nghệ dân gian liên quan đến tín ngưỡng tâm linh. Thông qua các hoạt động của thầy mo mà các giá trị văn hóa dân gian được nhận thức, nuôi dưỡng, thăng hoa, gìn giữ, quảng bá và phát huy. Nhắc đến văn nghệ dân gian Mường, sẽ thật là thiếu sót nếu không nhắc đến vai trò của các thầy mo Mường. Họ chính là người *giữ linh hồn* của văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lạc, Thanh Hóa.

Lâu nay, việc nhìn nhận vai trò của thầy mo đối với văn nghệ dân gian Mường vẫn còn nhiều bẻ tắc, phiến diện và chưa thỏa đáng. Một trong những nguyên nhân dẫn đến tình trạng trên là do vấn đề nhận thức. Vì thế, việc nghiên cứu về các thầy mo và những hoạt động của họ, tìm ra những gì trong đó là tích cực, hoặc tiêu cực, nhằm tìm phương cách phát huy các yếu tố có lợi và hạn chế các yếu tố gây nguy hại tới cuộc sống xã hội hiện nay,... là một đòi hỏi có ý nghĩa chính đáng. Đó không chỉ là nhiệm vụ của các nhà quản lý văn hóa, mà còn là nhiệm vụ quan trọng của giới nghiên cứu văn hóa dân tộc.

Là một sinh viên Khoa Văn hoá dân tộc thiểu số, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, nghiên cứu, tìm hiểu vai trò của các thầy mo Mường ở Ngọc Lặc sẽ góp phần tăng cường hiểu biết về văn hóa Mường. Đây cũng là dịp để học hỏi, làm quen với công việc nghiên cứu, hoàn thiện dần về phương pháp tiếp cận, cách thức triển khai một nghiên cứu cụ thể.

Với những lí do trên, em mạnh dạn chọn đề tài *Vai trò của thầy mo đối với vốn văn nghệ dân gian Mường ở huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hoá* làm khóa luận tốt nghiệp của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu

Từ trước đến nay, đã có nhiều nghiên cứu, tìm hiểu về văn hoá Mường, với qui mô khác nhau. Các công trình nghiên cứu về người Mường được thực hiện bởi nhiều tác giả trong và ngoài nước. Trong đó có một số công trình có quy mô tương đối đồ sộ. Tiêu biểu nhất có *Vũ trụ và tâm thức Mường* của cô Dân tộc học gia Từ Chi, đó là một công trình tâm huyết và có giá trị định hướng rất lớn trong việc nghiên cứu văn hóa Mường. Ngoài ra, cũng cần phải kể đến rất nhiều công trình nghiên cứu có giá trị khác: *Sử thi thần thoại Mường* của Trương Sỹ Hùng, *Tiếp cận với văn hóa bản Mường* của Vương Anh, *Văn hóa dân gian Mường* của Cao Sơn Hải ... và một số luận văn, luận án, các chuyên luận đăng trên các tạp chí khoa học chuyên ngành, về người Mường, văn hóa Mường.

Mặc dầu vậy, cho đến nay vẫn vắng bóng các nghiên cứu bàn về vai trò của các thầy mo Mường đối với văn nghệ dân gian Mường, nhất là ở các vùng Mường cụ thể. Các thông tin về bộ phận những người giữ vai trò quan trọng trong đời sống tâm linh, cũng như trong đời sống văn nghệ dân gian Mường, chỉ thấy tản mạn ở một số bài báo của các nhà sưu tầm văn nghệ dân gian.

Khi nghiên cứu về văn hoá Mường, J.Cuisinier đã có những khám phá quan trọng. Tuy nhiên, tác giả đã không ghi lại được những đoạn nào về lời ca của *Đẻ đất đẻ nước*. Vì điều kiện điền dã chưa cho phép nên tác giả chỉ thuật lại quá trình làm mo, chưa bàn về giá trị, nhất là giá trị văn học của *Đẻ đất đẻ nước*. Không những thế, J.Cuisinier còn cho rằng: *những bài cúng đó nghèo nàn đến thất vọng và đã tẻ ngắt lại càng tẻ ngắt vì sự dài dòng và lặp lại của nó* [4;26].

Năm 2001, trong luận văn thạc sĩ của mình, Bùi Kim Phúc cũng đã bàn về vai trò của *mo Mường* ở Hoà Bình. Tuy nhiên, luận văn này cũng mới chỉ đề cập đến vai trò của *mo Mường* ở góc độ xã hội học, chưa đề cập đến vai trò các *mo Mường* trong bảo tồn và phát huy vốn văn nghệ dân gian Mường.

Mặc dù văn hóa Mường ở Thanh Hoá về cơ bản là tương đồng với văn hóa Mường ở Việt Nam, nhưng văn hóa của họ lại cũng có nhiều nét riêng biệt cần phải được nghiên cứu thấu đáo và cụ thể. Vì vậy, việc nghiên cứu văn hóa Mường cũng như vai trò của các thầy *mo Mường* trong việc bảo tồn và phát huy vốn văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lặc, Thanh Hóa cần phải được thực hiện một cách khoa học.

3. Mục đích nghiên cứu

- Trước hết, từ những tư liệu thực địa, tìm hiểu rõ về đời sống kinh tế - xã hội của người Mường ở huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hoá.

- Điều tra, nghiên cứu, tìm hiểu kỹ lưỡng về văn hoá Mường, văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lặc, Thanh hóa; xác định được vai trò của các thầy *mo* đối với đời sống xã hội, nhất là đời sống tâm linh của người Mường ở huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hoá.

- Tìm hiểu vai trò của các thầy mo Mường trong việc gìn giữ và phát huy các giá trị của kho tàng văn nghệ dân gian Mường trong cuộc sống đương đại ở huyện Ngọc Lặc, Thanh Hoá.

- Đề xuất một số khuyến nghị trong việc quản lý và phát huy vai trò của các thầy mo Mường trong phát triển kinh tế - xã hội hiện nay, cũng như trong việc bảo tồn và khai thác vốn văn nghệ dân gian hiện nay ở Ngọc Lặc, Thanh Hóa.

4. Phương pháp nghiên cứu

- Trong quá trình tiếp cận, thực hiện khóa luận, quan điểm duy vật biện chứng, duy vật lịch sử của Chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hoá nghệ thuật, các quan điểm của Đảng và Nhà nước về công tác xây dựng đời sống văn hoá,... là nền tảng tư tưởng chủ đạo. Đó là việc tìm hiểu, nghiên cứu vai trò của các thầy mo Mường trong bối cảnh chung của công cuộc phát triển kinh tế - xã hội hiện nay ở Ngọc Lặc, Thanh Hóa; các đặc điểm tự nhiên, xã hội và nhân văn ở địa phương này được xem như là các tiền đề quyết định đến sự phong phú đa dạng của kho tàng văn nghệ dân gian, cũng như vai trò của các thầy mo Mường trong lịch sử xã hội vùng Mường Ngọc Lặc.

Trong quá trình thực hiện nghiên cứu này, *Điền dã Dân tộc học (field work)* được sử dụng như là phương pháp nghiên cứu chủ đạo. Khi tiến hành nghiên cứu ở thực địa, các kỹ thuật: quan sát, phỏng vấn, tham dự, ghi chép, chụp ảnh, ghi âm, vẽ sơ đồ,... đã được áp dụng để thu thập tư liệu ở vùng Mường Ngọc Lặc.

Để bổ sung thêm tư liệu, cũng như kế thừa các kết quả nghiên cứu của tiền bối, chúng tôi đã nghiên cứu thư tịch, đó là khối sách vở, báo cáo, chuyên luận,... về văn hóa Mường ở Việt nam.

Nhằm tìm kiếm chỗ dựa về khoa học cũng như quan điểm tiếp cận cho khóa luận, chúng tôi đã tham khảo ý kiến tư vấn của các nhà nghiên cứu, sưu tầm. Các

ý kiến tư vấn đó thực sự đã trở thành kim chỉ nam trong quá trình thực hiện khóa luận này.

Nguồn tư liệu thu thập được, đã được thống kê, phân loại, miêu tả, phân tích, so sánh và tổng hợp,... trước khi biên soạn khóa luận

5. Đóng góp của đề tài

Đây là nghiên cứu đầu tiên có hệ thống về vai trò của thầy mo đối với vốn văn nghệ dân gian Mường tại huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hoá. Vì thế, nó sẽ bổ sung những tư liệu mới, những sắc thái địa phương ở vùng Mường Ngọc Lặc, góp phần nhận diện đầy đủ hơn về vai trò của các thầy mo đối với văn nghệ dân gian Mường .

Kết quả trong nghiên cứu của khóa luận sẽ góp phần cung cấp cơ sở khoa học, làm tài liệu tham khảo cho các nhà quản lý văn hóa ở địa phương trong thực thi công tác bảo tồn và phát huy vốn văn nghệ dân gian nói riêng và văn hóa truyền thống ở vùng Mường Ngọc Lặc nói chung.

6. Nội dung và bố cục của khóa luận

Ngoài phần *Mở đầu* và *Kết luận*, nội dung của báo cáo được trình bày trong 3 chương chính:

Chương 1: *Khái quát về vốn văn nghệ dân gian của người Mường ở Ngọc Lặc* (39 trang)

Chương 2: *Vai trò của thầy mo đối với vốn văn nghệ dân gian Mường ở Ngọc Lặc* (45 trang)

Chương 3: *Giữ gìn và khai thác vốn văn nghệ dân gian của người Mường ở Ngọc Lặc hiện nay* (20 trang)

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

- 1) Đinh Văn Ân, *Đường lên trời*, Nxb, Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2002.
- 2) Đinh Văn Ân, *Nhạc lễ của người Mường và người Thái ở Phù Yên, tỉnh Sơn la*, Nxb, KHXH, Hà Nội, 2005.
- 3) Bùi Chí, *Văn hóa ẩm thực dân gian Mường Hòa Bình*, Nxb VHDT, Hà Nội, 2001.
- 4) Jean Cuisinier, *Người Mường (Địa lý nhân văn và xã hội học)*, Nxb Lao động, Hà Nội, 1995.
- 5) Ban chấp hành Đảng bộ huyện Ngọc Lặc, *Lịch sử Đảng bộ huyện Ngọc Lặc, Thanh Hoá*, 2003.
- 6) Hoàng Tuấn Cư, Ngô Quang Hưng, Vũ Ngọc Kỳ, *Hợp tuyển văn học Mường*, Nhà xuất bản văn hoá Dân tộc, Hà Nội, 1996
- 7) Trần Bình, *Văn hoá các dân tộc thiểu số vùng Tây bắc* (Bài giảng), Hà Nội, 2007.
- 8) Trần Bình, *Tập quán hoạt động kinh tế của một số dân tộc ở tây Bắc Việt Nam*, Nhà xuất bản Văn hoá dân tộc, Hà Nội, 2001.
- 9) Trần Bình, *Người Mường ở Việt Nam*, NXB Thông tấn, Hà Nội, 2008.
- 10) Bộ Văn Hoá - Thông tin, *Một con đường tiếp cận di sản văn hoá, tập III* Nhà xuất bản Thế giới, Hà Nội, 2006.
- 11) Nguyễn Khoa Điềm (chủ biên), *Xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt nam tiến tiến đậm đà bản sắc dân tộc*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2001.

- 12) Lê Sỹ Giáo, *Đặc điểm phân bố của các tộc người ở miền núi Thanh Hóa, tạp chí dân tộc học, số 5/1997, trang 57-60*,
- 13) Cao Sơn Hải, *Tục ngữ Mường*, Nxb Văn hóa – Thông tin, Hà Nội, 2006.
- 14) Cao Sơn Hải, *Truyện Nàng Nga hai mối*, Nxb KHXH, Hà Nội, 2005.
- 15) Cao Sơn Hải, *Văn hóa dân gian Mường*, Nxb Văn hóa Dân tộc, Hà Nội, 2006.
- 16) Bùi Văn Kín, *Góp phần tìm hiểu tỉnh Hòa Bình*, Ty văn hóa tỉnh Hòa Bình, 1972.
- 17) Vũ Ngọc Khánh. *Truyền thống văn hoá các dân tộc thiểu số Việt Nam*, Nhà xuất bản Thanh Niên, Hà Nội, tập 1 (2004), tập 2 (2004).
- 18) Bùi Văn Kín, *Về văn nghệ dân gian của dân tộc Mường*, Tạp chí Văn học, số 4/1998, tr 62 – 69.
- 19) Hồ Liên, *Về yếu tố thiêng trong văn hoá Việt Nam*, Tạp chí Văn hoá nghệ thuật, số 6 /2004, tr 4 – 13.
- 20) Đặng văn Lung, *Mo trong tang lễ Mường*, Tạp chí Văn học số 3/1997.
- 21) Đặng văn Lung, *Sử thi thần thoại Mường*, nhà xuất bản Dân tộc, Hà Nội, 1997
- 22) Bùi Thiện - Đặng văn Lung, *Đôi điều về nguồn gốc mo Mường*, Tạp chí Văn học, số 6/1996.
- 23) Hoàng Nam. *Bước đầu tìm hiểu văn hoá tộc người, văn hoá Việt Nam*, Nhà xuất bản Văn hoá dân tộc, Hà Nội, 1993.
- 24) Nguyễn Thị Thanh Nga..., *Người Mường ở Tân Lạc, tỉnh Hòa Bình*, Nxb Văn hóa – Thông tin, Hà Nội, 2003
- 25) Hoàng Anh Nhân, *Tuyển tập truyện thơ Mường*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1986

- 26) Vi Hồng Nhân, *Văn hoá các dân tộc thiểu số từ một góc nhìn*, Nhà xuất bản Văn hoá dân tộc, Hà Nội, 2004.
- 27) Phan Đăng Nhật, *Những yếu tố nhân văn của mo lên*, Tạp chí Văn hóa dân gian, số 4/1990, tr 41 – 45.
- 28) Bùi Thị Kim Phúc, *Nghi lễ mo trong đời sống tinh thần của người Mường*, Nxb, KHXH, Hà Nội, 2004
- 29) Nguyễn Ngọc Thanh - Hà Văn Linh, *Vài ghi nhận về tín ngưỡng dân gian của người Mường*, Tạp chí Văn học, số 7/2005.
- 30) Nguyễn Ngọc Thanh, *Gia đình và hôn nhân của dân tộc Mường ở Phú Thọ*, Nxb. KHXH, Hà Nội, 2005
- 31) Trần Từ, *Người Mường ở Hòa Bình*, Hội KH Lịch sử Việt Nam, Hà Nội, 1996
- 32) Ủy ban nhân dân tỉnh Hòa Bình, *Nội dung cuộc vận động nếp sống văn hóa tỉnh Hòa Bình*, 1995
- 33) Nguyễn Hữu Thúc, *Trượng Mối trong đời sống tâm linh của người Mường*, Tạp chí, Văn hóa nghệ thuật, số 6/2005.
- 34) Sở Văn hóa - Thông tin tỉnh Hà Sơn Bình, *Người Mường với văn hóa cổ truyền Mường Bi*, 1988
- 35) Sở văn hóa Thông tin, Hội văn hóa các dân tộc Hòa Bình, *Văn hóa dân tộc Mường*, 1995
- 36) UBND huyện Ngọc Lặc, *Báo cáo thực hiện kế hoạch kinh tế - xã hội, quốc phòng – an ninh năm 2007 và dự kiến kế hoạch 2008*, Ngọc Lặc, 2008.
- 37) Viện dân tộc học, *Các dân tộc ít người ở Việt Nam (các tỉnh phía Bắc)*, Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội, 1978.